

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İDMAN SEKTORUNDA SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFI VƏ İDMAN TƏŞKİLATLARININ RƏQABƏT QABİLİYYƏTİNİN FORMALAŞMASI

V.B. Ahadov

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
vasifahadov@sport.edu.az, orcid.org/0000-0003-0003-8933

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 4 iyul 2022

Dərc olunub: 20 sentyabr 2022

© 2022 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annnotasiya. Müasir iqtisadiyyat bədən tərbiyəsi və idman sferasında sahibkarlığın inkişafına, bədən tərbiyəsi və idman təşkilatları mülkiyyətçilərinin sayının artmasına, onların təşkilati-huquqi formalarının çoxnovlülüyünün artmasına, əhaliyə göstərilən bədən tərbiyə-idman xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə təsir edir.

Təqdim olunan məqalənin məqsədi idman təşkilatlarının fəaliyyətinin sahibkarlıq mühitinin obyektiv qanunlarına tabe olmasını və idman təşkilatlarının rəqabət qabiliyyətinin iqtisadi potensialdan istifadə qabiliyyətinin dərcəsi ilə müəyyən edildiyini əsaslandırmaqdır.

Məqalənin əsasını həm xarici, həm də yerli tədqiqatçıların sahibkarlığın inkişafı, sahibkarlıq strukturlarının rəqabət qabiliyyətinin formalaşdırılması konsepsiyası, idman təşkilatlarının inkişafının idarə edilməsi problemləri ilə bağlı mövcud fundamental konsepsiya və yanaşmaları təşkil edir.

Aparılan tədqiqatın nəticəsi xarici və daxili mühitin inkişafı imkanlarından istifadə etməklə sahibkarlıq idman təşkilatlarının rəqabət qabiliyyətinin əsas determinantlarının formalaşması olmuşdur.

Açar sözlər: *idman təşkilatları, davamlı inkişaf, rəqabətqabiliyyətlilik, idman sahibkarlığı.*

Giriş. Ölkəmizdə əhalinin müxtəlif təbəqələrinin idmana cəlb edilməsi üzrə milli məqsədlər çərçivəsində çox böyük məqsədlər qoyulmuşdur: əhalinin idmanla məşqulluğunu

2024 -cu ildə 55% çatdırmaq, 2030-cu ilə qədər isə bu göstəricinin 70% dək yüksəlməsi.

Sözsüz ki, bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına cavabdeh olan dövlət orqanları müstəqil olaraq bu vəzifələrin öhdəsindən gələ bilməz. Odur ki, fərdi biznesi cəlb etmək, bunu sistematik və bütün subyektlərdə etmək lazım gəlir. Əlbəttə ki, bu gun idmanda sahibkarlıq artıq inkişaf edir. Hətta ayrı-ayrı uğurlar və nəaliyyətlər də mövcuddur. Lakin hələ də dövlət tərəfindən uzunmüddətli və sistemli himayə çatışmır. İdmanda sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf nümunəsi kimi fitness-sənyaesinin uzun illik inkişafını, çoxlu sayda marafonların yaranmasını, fərdi korporativ liqa inkişafının və fərdi idman klub və məktəblərinin yaranmasını göstərmək olar. Bu mühüm hadisədir, artıq daimi və sistemli xarakter alır. Odur ki, demək olar ki, dövlətin və biznesin maraqları nəhayət ki, üst-üstə düşür; bu çox yaxşıdır, lakin ölkədə idman sahibkarlığının inkişafının 5 mühüm amilii göstərmək olar:

1. İdman sektorunda sahibkarlığın səviyyəsini obyektiv qiymətləndirmək üçün qeyd edək ki, professional idmanda fərdi təşəbbüsün real nümunələri çox azdır. İndi professional klubların əsas vəzifəsi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Bütçə vəsaitlərinin istifadəsindən təcridən cıxış;
- Pul vəsaitlərinin qazanılması üçün marketing alətlərinin geniş istifadəsi;
- Özünü maliyyələşmə modellərinə mərhələlərlə keçid.

Dəqiq demək olar ki, bu uzunmüddətli vəzifədir. Lakin xarici professional klubların təcrübəsindən faydalanmaq olar, onlar artıq kifayət qədər səmərəli şəkildə marketing alətlərinə yiyələnmişlər və idman sənayesinin aşağı

ğidaki əsas istehlakçıları ilə savadlı şəkildə işləyirlər: tamaşaçılar və azarkeşlərlə, biznes və media ilə.

2. Bu gün fitness-sənaye sahibkarlıqda aşkar liderdir. Bu kifayət qədər idman sənayesinin dolğun və müstəqil seqmentidir. Azərbaycanda kifayət qədər fitnes klublar, fitnes mərkəzlər və fitness-studiyalar mövcuddur. Müəyyən edilmiş şərtlərdə onların fəaliyyəti bazarda investisiya-cəlbedici ola bilər, baxmayaraq ki, koronavirus pandemiyası fitness-klubların gəlirinə çox güclü təsir etmişdir. Qeyd etmək vacibdir ki, fitnes sənayesi bu gün ən dinamik inkişaf edən və idmanın kommersiya baxımından cəlbedici sektorudur. 1990-91-ci illərdə ilk fitness klublar yaranan dövrə nəzər salsaq görürük ki, 30 il ərzində kifayət qədər uğurlar qazanılmışdır. Bütün fitness klubları ilk olaraq kommetsiya müəsisəsi kimi kiminsə konkret fərdi biznesi kimi yaradıldı-ilk məqsədi də gəlir əldə edilməsi idi. Hər bir fitnes klubun mənbəyində fərdi investorlar dururdu, onlar özlərinə və öz imkanlarına güvənirdilər. Onlar dövlət dəstəyinə tamamilə ümid etmirdilər.

İdman-sağlamlıq xidmətlərinin təqdim olunmasına görə gəlir əldə etmək üçün tez və səmərəli şəkildə müxtəlif marketinq alətlərinin dəstinə yiyələnmək lazım idi. Unutmaq lazım deyil ki, müştəri xidmət üçün özünün şəxsi vəsaitlərini ödəyirsə, o hər zaman “qiymət-keyfiyyət” nisbətində ciddi yanaşır. Bu gün fitness sənayesində müştəri uğrunda müəyyən rəqabət gedir-bu idman-sağlamlıq xidmətlərinin keyfiyyətinin ümumi səviyyəsinin artırılmasına gətirib çıxaracaq. Odur ki, indi baxmayaraq ki, koronavirus pandemiyası davam edir, bizim fitness klubların maraqlarının dövlətin maraqları ilə üst-üstə düşməyi nəzərər alaraq gələcək inkişaf üçün çox da pis olmayan imkanlar var.

3. Kütləvi idman sahibkarlıq layihələrinin çoxlu uğurlu nümunələrini verir. Daimi olaraq idmanın müxtəlid növləri üzrə yarışlar keçirilir. Bu öz növbəsində minlərlə ödəməqabiliyyətli iştirakçılar toplayır. Bu yarışları nə birləşdirir? Onların çoxunu təşkilatçılar həyata keçirir və bu onlar

üçün fərdi biznesdir. Odur ki, təsdiq etmək olar ki, bu gün kütləvi idmanda sahibkarlığa böyük maraq var.

4. Son dövrlərdə fərdi idman klublarının, məktəblərinin, mərkəzlərinin yaradılmasında real irəliləyiş var. Bu idmanın oyun və fərdi idman növləri: futbol, boks, kiberidman, skeytbordinq, idman gimnastikası, üzgüçülük kimi növlərinə aiddir. Bu bir şeydən xəbər verir: müştəri idmanla məşqul olmaq istəyir və keyfiyyəti xidmət üçün pul ödəməyə hazırdır. Bir çox məşhur idmançılar sahibkarlıqda xosbəxtliyini tapmaq istəyir, bunun üçün öz populyarlığını, ulduz olmasının və idman aləmində tanınmasını istifadə edir.
5. Bir çox illərdir ki, müxtəlif korporativ liqalar, öz müştərilərinə daimi olaraq yarışmalarda iştirak hüququ verir. Müştərilərə çox vacibdir ki, yarışmaların təşkili üzrə bir çox problemlərinin həllimi liqa rəhbərləri öz üzərinə götürür. Müştəri isə ödəyi və sadəcə ləzzət alır.

Bütün bu tendensiyalar göstərir ki, fərdi biznes müştərilərin potensial arzu və istəklərini öyrənmişdir və bu gün əla və müxtəlif xidmətlər paketini təqdim edə bilər.

Unutmayaq ki, uğurlu sahibkarlıq lajihələrini idmanda edən “canlı” insanlardır: Sahibkarlar və idman menecerləri. Bunun üçün isə professional kompetensiyalar vacibdir, o isə müxtəlif tədris proqramları üzrə təlim və praktikada aşkar edilir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının strateji istiqaməti sahibkarlıq təşəbbüslərinin və innovativ komponentin inkişafı vasitəsilə bütün səviyyələrdə təsərrüfat subyektlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması ilə əlaqələndirilir. İdman təşkilatlarının inkişafında oxşar qurulmuş meyllər özünü göstərir, çünki idman hazırda həm iqtisadi, həm də sosial bir hadisədir.

Qalkin V.V. fikrinə görə, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması “idman iqtisadiyyatı və sahibkarlıq üzrə müasir biliklər olmadan mümkün deyildir, çünki məhz bu sferalar idman

biznesinin və idmanın butövlükdə çiçəklənməsi üçün əsas faktorlardan biridir” (1).

İdman və bədən tərbiyəsi dövlətin və cəmiyyətin hətarının iqtisadi sferasına intensiv təsir edir. Millərin sağlamlığı vəziyyəti birbaşa və müvafiq olaraq iqtisadiyyata əmək məhsuldarlığının artması ilə təsir edir, bu da öz növbəsində işçi qüvvəsinin keyfiyyətindən (intellektual, fiziki və s. imkanlar) asılıdır.

A.Quttman kimi tanınmış tədqiqatçının işlərində müasir idmanın inkişafı iqtisadi sistemlərin makrsist konsepsiyası nöqtəyi-nəzərindən nəzərdən keçirilir (2).

Bu nöqtəyi nəzərə görə idman istehsal üsullarının təşkili ilə birbaşa bağlıdır. Daş dövründə fiziki hərəkətlər istehsal prosesi kimi çıxış edirdi, icmanın yaşama şansı onun üzvlərinin fiziki cəldliyindən asılı idi. Orta əsr idmanı feodal təbəqəsinin maraqlarına xidmət edirdi (zədəngan turnirləri, ov, balıqtutma və s.). Kəndli idmanı ağır aqrar işlərin yerinə yetirilməsi üçün fiziki formanın qorunub saxlanmasına istiqamətlənmişdir. Kapitalist cəmiyyətində isə var dövlərin bölgüsündəki qeyri-bərabərlik xarakterizə edilirdi, idmanın differensiasiyası baş verirdi (kübar idman, kütləvi idman).

Beləliklə, biliklər kimi idman da hər zaman social-iqtisadi formasiya ilə birlikdə inkişaf etmiş, iqtisadi subyektlərin məqsədlərinə nail olmasına xidmət etmişdir. Müasir cəmiyyətə isə idmanın kommersiyalaşdırılması xüsusiyyəti xasdır. İdman təşkilatlarının təsnifatı daha geniş olaraq bir çox müəlliflərin evveller dərc edilmiş işlərində təqdim edilmişdir.

Bu məqalə çərçivəsində isə idman təşkilatları sahibkarlıq fəallığı nöqtəyi-nəzərindən nəzərdən keçirilir.

İdman təşkilatlarının sahibkarlıq fəallığı dərəcəsinə görə bölünməsi kriteriyası kimi Sahibkarlıq fəallığı əmsalı qəbul edilir (K s.f.)

Bu əmsal idman təşkilatının sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilmiş gəlirinin büdcə maliyyələşməsinin mənbələrindən alınmış vəsaitlərə nisbəti kimi müəyyən edilir.

K s.f. = sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilmiş gəlir / büdcə maliyyələşməsi mənbələrindən alınmış vəsaitlər

İdman təşkilatlarının rəqabətqabiliyyəti aparıcı xarakteristikalarının təsiri altında baş

verir, həmçinin menecmentin keyfiyyətindən asılıdır.

Bu proses üç səviyyəyə malikdir: operativ, taktiki və strateji. Operativ səviyyə təşkilatın rəqib mövqeyinin təhlili üçün informasiya tərkibidir. Taktiki səviyyə təşkilatların rəqabətqabiliyyətinin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün metodiki aləti işlənilib hazırlanmasını nəzərdə tutur. Strateji səviyyə əsaslandırılmış qərarların qəbulu və inkişaf strategiyasının işlənməsi üçün nəzərdə tutur, bu da menecmentin keyfiyyətindən asılıdır.

Rəqabət mühitinin formalaşması idmanın və idman sektorunda sahibkarlıq təsəbbüsünün inkişafı üçün mühüm prosesdir. Rəqabət mühiti sahibkarlığın inkişafı üçün özünəməxsus katalizatorudur. Rəqabətin müdafiəsi üzrə dövlətin söyləri sahibkarlıq təsəbbüsünün həyat keçirilməsinin daha münbit rejiminin yaradılmasına özünü əks etdirir. Sahibkarlar tərəfindən rəqabətin inkişafı onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin artmasına gətirib çıxarır.

Rəqabət siyasətinin mexanizmi bazar iştirakçılarının stimullaşdırılmasına təsir kimi çıxış edir.

Beləliklə, rəqabət yeni stadionlar tikmir, yeni növ idman növlərini doğurmur, innovasiya tətbiqi ilə bağlı təkliflər və tövsiyələr vermir, məhz o, təşkilatları inkişaf etməyə və irəli getməyə vadar edir.

İdman təşkilatının dayanıqlı rəqabət mövqeyi səmərəlilik və nəticəliliyin yüksək göstəriciləri ilə xarakterizə edilir, yəni fəaliyyət nəticələrinin müsbət dinamikası ilə.

İdman təşkilatının qeyri-sabit rəqabət mövqeyi səmərəliliyin və nəticəliliyin aşağı göstəriciləri ilə müəyyən edilir, bu da idman təşkilatının nəticəyə aşağı səviyyədə istiamətlənməsi, qeyri səmərəli idarətnə deməkdir. İdarətnə böhranı nəticə əldə etmək üçün ehtiyarlardan qeyri peşəkar istifadə zamanı baş verir.

Təqdim edilən matrisa idarətnə aləti kimi idman təşkilatlarının inkişafı perspektivi ilə bağlı qərarları qiymətləndirməyə və qəbul etməyə imkan verir.

Deməli, idman təşkilatlarının coxnövlü forma və növlülüyü idarətnənin həm sosial, həm də iqtisadi funksiyasını həyata keçirən

kombine edilmiş mexanizmlərinin işlənməsi vacibliyini yaradır.

Qeyd edək ki, 2021-ci il təqvimdə keçmiş tarixə çevrildi. Maraqlı anları, bəzən həyəcanlı, bəzən də xoş anları ilə yaddaşlara yazılan il idman dünyası üçün bir çox əlamətdar hadisələrlə də zəngin oldu. Ötən il dünya idmanı üçün ilk olaraq, 2020-ci ildən təxirə salınmış Tokio Olimpiadası, Paralimpiya Oyunlarının reallaşması ilə xatırlanacaq.

Pandemiya idmana və Olimpiya hərəkətinə mane ola bilmədi. Azərbaycan 44 idmançı ilə təmsil olunduğu Olimpiadadan 3 gümüş, 4 bürünc olmaqla, 7 medalla qayıtdı. Paralimpiyaçılarımız isə möhtəşəm çıxışları ilə tarix yazdılar. 14 qızıl, 1 gümüş və 4 bürünc medalla ölkələr sıralamasında ilk onluğa daxil olmaqla paralimpiya tariximizin ən böyük uğurunu qazandılar. Futbol üzrə Avropa çempionatının final mərhələsi də bir il təxirə salınmadan sonra, bu il Bakı da daxil olmaqla 11 şəhərdə təşkil edildi və Azərbaycan futbol azarkeşləri paytaxtımızda 3 qrup və 1 ¼ final oyununu tribunadan canlı izləmək imkanı qazandılar.

Azərbaycanın dünya və qitə miqyaslı turnirlərə ev sahibliyi etməsi artıq ənənəvi hal alıb. Bu il cüdo üzrə "Böyük dəbilqə" beynəlxalq turniri, Aerobika gimnastikası və Batut gimnastikası üzrə dünya çempionatları, 28-ci Dünya Yaş Qrupları Yarışları, şahmat üzrə Vüqar Həşimov Memorialı, Formula 1 Qran prisi, paracüdo üzrə IBSA Judo Qran-prisi kimi yarışlar da Azərbaycanın təşkilatçılıq aktivinə yazıldı. Ümumiyyətlə, bu il ölkəmiz 15 beynəlxalq yarışa ev sahibliyi etdi.

İl ərzində müxtəlif növlər üzrə yığma komandalarımız 92 təlim-məşq toplanışına cəlb ediləblər. Milli komandalarımız ümumilikdə 182 beynəlxalq yarışda iştirak ediblər. Pandemiya qaydalarına riayət etməklə, Bakıda və ölkəmizin müxtəlif şəhər və rayonlarında 57 respublika miqyaslı idman yarışı təşkil edilib. İl ərzində qitə və dünya çempionatlarında, kubok yarışlarında, qran-pri və digər nüfuzlu beynəlxalq yarışlarda uğurla çıxış edərək Azərbaycan üçün ümumilikdə, 519 medal qazanıblar. Onlardan 227-si Olimpiya (62 qızıl, 62 gümüş, 103 bürünc) və 292-si qeyri-

olimpiya (117 qızıl, 85 gümüş, 90 bürünc) növlərinin payına düşür.

Ölkənin idmançıları tərəfindən beynəlxalq yarışlarda qazanılmış medallar haqqında məlumata nəzər salaq.

Cədvəl 1. Beynəlxalq yarışlarda qazanılmış medallar

	2016	2017	2018	2019	2020
Qazanılmış medalların sayı-cəmi :	837	851	753	775	192 *
qızıl	297	347	263	271	60
gümüş	250	236	230	238	46
bürünc	290	268	260	266	86

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ölkəmizdə idmana qayğı və diqqətini əks etdirən məqamlardan biri də idmançıları və bu sahədə çalışanları dövlət mükafatları, fəxri adlarla təltif etməsidir. İl ərzində dövlətimizin başçısı idman sahəsinə aid 11 sərəncam imzalayıb. Bu il bir sıra yeni idman mərkəzləri istifadəyə verildi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iştirakı ilə Goranboy Olimpiya İdman Kompleksinin və Şamaxı şəhər stadionunun açılışı, həmçinin Milli Gimnastika Arenasının yeni məşq binasında, Quba Olimpiya İdman Kompleksində yenidənqurma, əsaslı təmir və tikinti işlərindən sonra yaradılan şəraitlə tanışlıq oldu.

Prezident İlham Əliyevin futbol tariximizdə ilk dəfə Avropa UEFA Konfrans Liqasının pley-off mərhələsinə yüksələn "Qarabağ" futbol klubunun üzvlərini qəbul etməsi və həmin gün imzaladığı sərəncamla kluba maliyyə dəstəyi göstərməsi idmana dövlət qayğısının növbəti nümayişi oldu.

İdman bölmələrində məşğul olanların sayı haqqında cədvəl 3. məlumat verilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 sentyabr 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə Fərid Qayıbov gənclər və idman naziri vəzifəsinə təyin edilib. Dövlətimizin başçısı həmin gün gənclər siyasəti və idmanın inkişafı yolunda

bir sıra tapşırıq və tövsiyələr verib. Həmin tapşırıqların icrası, o cümlədən, bədən tərbiyəsinin kütləviliyi, idmanın inkişafı bu gün Gənclər və İdman Nazirliyinin fəaliyyətində priori-

tet məsələdir. Ötən müddətdə bir çox idman federasiyalarında görüşlər keçirilib, həmin qurumların fəaliyyətləri ilə bağlı müzakirələr aparılıb.

Cədvəl 2. İdman bölmələrində məşğul olanların sayı (nəfər)

	2016	2017	2018	2019	2020
İdmanla məşğul olanların sayı	425,523	432,028	439,799	453,887	399,120
qadınlar	83,965	82,356	85,503	91,153	68,056

Zəfər Günü münasibətilə Dənizkənarı Milli Parkda “Qürurla irəli!” şüarı ilə təşkil edilmiş “Qələbə qaçışı” həm əlamətdar, həm də kütləvi yarış olaraq cəmiyyətdə rəğbətə qarşılandı. Ölkəmizin əksər bölgələrindən, müxtəlif yaş kateqoriyalarından olan insanlar qaçışa qoşularaq həmrəylik nümayiş etdirdilər. Səsimizə səs verərək - YAŞAT Fonduna ianə etməklə - Qarabağın düşmən işğalından azad edilməsində canından keçmiş şəhidlərimizin ailələri və qazilərimizin sosial müdafiəsinə dəstək oldular. Əhalinin sağlam həyat tərzinə təşviq edilməsi baxımından, bu xeyriyyə tədbirinin ənənəvi olmasına çalışacağıq. Daha bir xeyriyyə tədbiri - “Unutma, YAŞAT” futbol turniri də böyük maraqla qarşılandı, gənclər və idman sferalarında çalışan 1000-dək insanı öz ətrafına topladı.

Olimpiya ili başa çatdığı üçün və eləcə də, bir çox idman federasiyalarının nizamnamələrinə uyğun olaraq, bu ilin noyabr-dekabr ayları ərzində cüdo, üzgüçülük, qılıncoynatma, şahmat, voleybol, velosiped idmanı, güləş, badminton, basketbol, atıcılıq, triatlon, avarçəkmə, stolüstü tennis və taekvondo federasiyalarının hesabat-seçki konfransları təşkil olunmuşdur. Həmin federasiyaların ötən Olimpiya dövrü üçün hesabatları dinlənilmiş və yeni seçkilər keçirilmişdir. Prezident İlham Əliyev 2022-ci ili “Şuşa ili” elan edib. Belə bir ildə böyük idmanın Qarabağa qayıdışı yolunda ilkin addımların atılacağına əminik. Bu istiqamətdə ilk addım isə Ağdam şəhərində “İmarət” stadionunun yenidən inşası olacaq.

Nəticə. İdmanın kommersionlaşdırılması idmanın bazar iqtisadiyyatı subyektləri üçün gəlir mənbəyinə çevrilməsi, idman və digər sahələrin nümayəndələri arasında münasibətlərin kommersioniya əsasına keçməsidir.

İdman sənayesi, idman və əlaqəli sənaye və fəaliyyət sahələrinin əlaqəsini, qarşılıqlı əlaqəsini ifadə edən iqtisadiyyatın funksional çoxsaxəli alt sistemidir. İdman sənayesinin strukturu, idman sənayesinin fəaliyyət göstərməsi prosesində malların, xidmətlərin, pulların və məlumatların mübadiləsi ilə bağlı daimi əlaqələri olan bir-biri ilə əlaqəli qurumlar sistemidir. İdman tamaşası - tamaşaçıların (azarkeşlərin və televiziya tamaşaçılarının) xüsusi marağına səbəb olan idman yarışları və ya idmançıların iştirakı ilə keçirilən tədbiridir.

Biz də “idman təşkilatı” kateqoriyasının sərhədlərini aydınlaşdırmağa cəhd etdik. Aşağıdakı meyarlardan ən azı birinə cavab verən bütün təşkilatların idman təşkilatlarına aid edilməsi təklif olunur: a) təşkilat fiziki şəxslər üçün idman hazırlığını təmin edir; b) təşkilat birbaşa idman yarışlarını təşkil edir və onlara hüquqlara malikdir; c) təşkilatın birbaşa vəzifələrinə müəyyən sahədə bir və ya bir neçə idman növünün inkişafı daxildir.

Dövlət rəsmilərinin, idman sektorunun və sahibkarların maraqları hesabına idmanın sosial-iqtisadi rolunun dəyişməsi prosesi ətraflı təhlil edilir. İdmanın sosial-iqtisadi rolunun dəyişməsini əks etdirən, o cümlədən sosial və iqtisadi maraqların təmin edilməsi prosesində dövlət orqanlarının, idman təşkilatlarının və

biznes ictimaiyyətinin nümayəndələri arasında əlaqələrin müxtəlifliyini üzə çıxaran idmanın beş əsas vəziyyəti müəyyən edilmişdir. :

- Kütləvi hal (bədən mədəniyyətinə rəqabət komponenti əlavə etmək)
- Nəzarət olunan və idarə olunan sosial fenomen
- İşgüzar münasibətlərin mənşəyi
- Tamhüquqlu sahə
- Kommersiya şousu (idman sənayesinin məhsulu)

Təhlil zamanı idmanın işgüzar münasibətlərin yaranma vəziyyətindən tam hüquqlu sənayeyə keçidi zamanı dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının inkişafı üçün obyektiv ilkin şərtlər müəyyən edilmişdir. Bu ilkin şərtlərə, ilk növbədə, daxildir: biznes ictimaiyyətinin nümayəndələrinin yeni effektiv investisiya, sponsorluq və imic alətlərinə ehtiyacı olması; idmanda irimiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsi üçün dövlət vəsaitinin olmaması; idmanın və idmançıların tamaşaçılar üçün populyarlığın keyfiyyətə yeni səviyyəsinə və biznes üçün investisiya cəlbəciliyinə yüksəlməsi; idman yarışlarının tamaşaçıların əhəmiyyətli dərəcədə artması; idmandan istehlakçıya ən təsirli və müsbət təsir göstərən marketing vasitəsi kimi istifadə edilməsi.

İdmanda bazar münasibətlərinin transformasiyası üçün bir növ katalizator kimi çıxış edən dünya idman hərəkətinin kommersionlaşması prosesi təhlil edilir. Kommersionlaşmanın əsas müasir tendensiyaları qeyd olunur. İdman sənayesinin subyektlərinin funksional və idarəetmə fərqlərinə əsaslanan yeni strukturu işlənib hazırlanmışdır. İdman sənayesi ilk dəfə olaraq sənayenin əsas məhsulunun – idman tədbirinin (tamaşasının) istehsalı, təşviqi və istehlakı prosesində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan bir-biri ilə əlaqəli subyektlərin iki səviyyəli sistemi kimi nəzərdən keçirilir. Birinci (daxili) səviyyə məhsul kimi idman tədbirinin istehsalı və istehlakı ilə bilavasitə iştirak edən əsas subyektləri təqdim edir. İkinci (xarici) səviyyədə idman tədbirinin məhsul kimi istehsalı prosesində birinci səviyyənin subyektlərinə şərait yaradan və onlara dəstək verən köməkçi subyektlər var. İdman sənayesi

subyektlərinin fəaliyyətinin sahibkarlıq komponentinin əsas iqtisadi maraqları, məqsədləri, nailiyyət üsulları, gəlir mənbələri, perspektivləri və əhəmiyyəti göstərilir. İdman sənayesi subyektlərinin sahibkarlıq fəaliyyətinin motivasiyasını və məzmununu müəyyən edən iqtisadi maraqlarının müxtəlifliyi sübut edilmişdi. Bütün sistemin idarə edilməsi və inkişafı prosesində idman sənayesinin hər bir fərdi subyektinin roluna və əhəmiyyətinə təsir edən amillərin təhlili aparıldı və bu nəticəyə gəldi ki, idman sənayesinin mütərəqqi inkişafı üçün ən böyük potensial var idman klublarının və federasiyalarının fəaliyyətinin kommersionlaşma və ictimai komponentlərinin aktivləşdirilməsi. Bu proseslərin aktivləşməsi o halda mümkündür ki, sahibkarlıq inkişaf etdirilsin, sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəliliyi artırılsın.

İdmanında bazar münasibətlərinin inkişafı kontekstində qeyri-kommersionlaşma idman təşkilatları tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin ilkin şərtləri və perspektivləri ilə bağlı tərtib edilmiş və mübahisə edilmişdir. İdman sənayesinin fəaliyyət göstərməsi və inkişafı şəraitində maliyyə sabitliyini və nizamnamə məqsədlərinin səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək üçün qeyri-kommersionlaşma idman təşkilatları tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyətinin aparılmasının zəruriliyi əsaslandırılır. İdman sənayesi subyektlərinin fəaliyyətinin planlaşdırılması, təşkili və resurs təminatının xüsusiyyətlərinə xüsusi diqqət yetirilir. İdman obyektinin idman sənayesində sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əsas resurslardan və vasitələrdən biri hesab olunur. İdman qurğuları idman sənayesinin əsas məhsulunun - idman tədbirinin (tamaşanın) istehsalı prosesində istifadə olunur.

Ölkədə və xaricdə idman təşkilatlarının marketing fəaliyyətinin təhlili əsasında idman sənayesinin müxtəlif subyektləri üçün rəqabətə davamlı marketing strategiyasının formalaşdırılması üçün konkret təkliflər hazırlanmışdır, yəni: komanda idman növləri üzrə peşəkar idman klubları, milli idman federasiyaları, peşəkar idman liqaları. İdman sənayesi subyektlərinin sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı üçün əsas marketing vasitəsi kimi bu təşkilatlar üçün marketing proqramının dəyişən modeli

hazırlanmışdır. İlk dəfə olaraq peşəkar idman klublarının, liqalarının və federasiyalarının sahibkarlıq fəaliyyətinin nəticələrinin kəmiyyət, keyfiyyət və müqayisəli qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər sistemi hazırlanmışdır. İstifadə rahatlığı üçün göstəricilər biznes fəaliyyətinin ayrı-ayrı sahələri üzrə qruplaşdırılır.

Beləliklə, idman sənayesi subyektlərinin strateji resurs və onların inkişafının daxili mənbəyi kimi sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı sahəsində praktiki tövsiyələrin işlənilməsi hazırlanması elmi probleminin həllinə gətirib çıxaran əsas vəzifələr başa çatdırılmışdır, onların rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin edilməsi üçün şərait yaradılmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. **Галкин В.В.** *Экономика спорта и спортивный бизнес.* Учебное пособие. В.В. Галкин. М.: КНОРУС, 2006, 320 с.
2. **Гуттман А.** *Капитализм, протестантизм и современный спорт.* Логос. 2013, с. 2-42.

3. **Остроухов С.А., Орлова Л.Н.** *Инновационная деятельность в системе устойчивого развития спортивных организаций.* Материалы конференции. VI Международный научно-практический форум «Инновационное развитие российской экономики»: Московский государственный университет экономики, статистики и информатики. 2013, с.297-300.
4. **Алексеев С.В.** *Спортивный менеджмент. Регулирование организаций и проведение физкультурных и спортивных мероприятий.* учебник для студентов вузов, обучающихся по направлениям «Менеджмент организации», «Юриспруденция», «Физическая культура и спорт». С.В. Алексеев; под ред. П.В. Крашениникова. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015, 687 с.

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СПОРТИВНОМ СЕКТОРЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

В.Б. Ахадов

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
vasifahadov@sport.edu.az, orcid.org/0000-0003-0003-8933

Аннотация. Современная экономика оказывает влияние на развитие предпринимательства в сфере физической культуры и спорта, увеличение числа собственников физкультурно-спортивных организаций, увеличение многообразия их организационно-правовых форм, повышение качества оказываемых населению физкультурно-спортивных услуг.

Целью данной статьи является обоснование того, что деятельность спортивных организаций подчиняется объективным законам деловой среды и что конкурентоспособность спортивных организаций опреде-

ляется степенью экономического потенциала.

В основу статьи положены существующие фундаментальные концепции и подходы как зарубежных, так и отечественных исследователей по вопросам развития предпринимательства, концепции формирования конкурентоспособности предпринимательских структур, проблемам управления развитием спортивных организаций.

Результатом исследования стало формирование ключевых детерминант конкурентоспособности предпринимательских спортивных организаций, использующих

возможности развития внешней и внутренней среды.

Ключевые слова: спортивные организации, устойчивое развитие, конкурентоспособность, спортивное предпринимательство.

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE SPORTS SECTOR OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND THE FORMATION OF COMPETITIVENESS OF SPORTS ORGANIZATIONS

V.B. Akhadov

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
vasifahadov@sport.edu.az, orcid.org/0000-0003-0003-8933

Annotation. Modern economy influences the development of entrepreneurship in the sphere of physical education and sports, the increasing number of owners of physical education and sports organizations, increasing the diversity of their organizational and legal forms, improving the quality of physical education and sports services provided to the population.

The purpose of this article is to substantiate that the activities of sports organizations are subject to the objective laws of the business environment and that the competitiveness of sports organizations is determined by the degree of economic potential.

The article is based on the existing fundamental concepts and approaches of both foreign and local researchers on the development of entrepreneurship, the concept of forming the competitiveness of business structures, the problems of development management of sports organizations.

The result of the study was the formation of the key determinants of competitiveness of entrepreneurial sports organizations that use the development opportunities of the external and internal environment.

Keywords: *sports organizations, sustainable development, competitiveness, sports entrepreneurship.*